

Fair Energy Transition for All: Politiske anbefalinger

Den danske nationale rapport –

Resultater af dialog med udsatte borgere samt eksperter om den grønne energiomstilling

September 2022

www.fair-energy-transition.eu

National Rapport

Denne nationale rapport er and del af projektet “Fair Energy Transition for All (FETA)”. FETA er baseret på fokusgruppe interviews udført i 9 lande i Europa – Belgien, Bulgarien, Danmark, Tyskland, Frankrig, Italien, Holland og Polen. FETA er støttet af et konsortium af fonde udgjort af: the Fondazione Cariplo, the Deutsche Bundesstiftung Umwelt, the IKEA Foundation, the King Baudouin Foundation, Stiftung Mercator, the Network of European Foundations and the Open Society Foundations. I spidsen for projektet står King Baudouin Foundation og det udføres af ifok, Climate Outreach, the European Policy Centre, samt facilitatorer og politiske eksperter som nationale partnere fra de deltagende lande. De nationale partnere er Atanor and Leuvuur, ENEFFECT, Teknologirådet (DBT), ifok, Museo Nazionale della Scienza e della Tecnologia Leonardo da Vinci, Berenschot and the University of Groningen, Missions Publiques, Polish Foundation for Energy Efficiency (FEWE), Instituto Sindical de Trabajo, samt Ambiente y Salud (ISTAS).

Hvis du er interesseret i den samlede publikation på vegne af alle deltagerlandenes resultater, samt yderligere information om projektet og metodologien, kan det findes på FETA’s hjemmeside: <https://fair-energy-transition.eu/what-vulnerable-people-have-to-say/>.

Skrivere:

Victoria Petersen Amargós va@tekno.dk

Sofia Kazmi Høgsbro skh@tekno.dk

Udgivelse:

September 2022

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
1. Overblik over projekt, proces og metode.....	3
2. Resultater og kontekst.....	7
2.1 anbefalinger.....	7
2.2 Resultater af Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling.....	11
3. Taksigelser.....	12
4. Bilag.....	13
4.1 Personaer.....	13

Figur 1 Diskussion af politiske anbefalinger for en socialt retfærdig energiomstilling ved Borgerforum for Retfærdig Energiomstilling i København, juni 2022.

Sammenfatning

I den følgende rapport, beskrives resultaterne af den Danske udgave af projektet Fair Energy for All (FETA). Projektets overordnede mål var at forstå udsatte og uhørte borgeres bekymringer og behov om den grønne energiomstilling, for at fremme en inkluderende og socialt retfærdig omstilling, der modvirker den sociale ulighed fremfor at fordybe den. Derfor er 19 anbefalinger blevet udviklet gennem et samarbejde mellem eksperter og udsatte borgere. Anbefalingerne er modige og viser en borgergruppe som kræver forandring og klimahandling. Borgerne efterspørger strukturelle forandringer og reguleringer drevet af politikere fremfor individer, transparens, og en holistisk tilgang der ikke marginaliserer dem yderligere, men styrker deres muligheder for at bidrage til omstillingen. Anbefalingerne er inddelt i 4 temaer:

1. Energiomstilling

- Central energiomstillingsplan
- Borgerinddragelse ved nye VE-energianlæg
- Tilskud til andelskooperativer
- Energikompensation for lejere
- Tilskud til renovering

2. Forbedringer ift. forbrug i husholdningen

- CO2 mærkning
- Længere garantier på produkter
- Beskyttelse af forbrugere
- CO2 fra forbrug skal medregnes
- Fjerne moms på klimavenlige fødevarer

3. Samtænkning på transportområdet

- Billigere kollektiv transport
- Bedre togtransport i Europa
- Færre biler i byen
- Samtænkning og deleordninger
- Bedre forhold for mennesker med særlige behov i offentlig transport

4. Nye fortællinger om det gode klimaliv

- Grøn opkvalificering af erhvervsuddannelserne
- Samfundsøkonomien skal udregnes efter det gode bæredygtige liv
- Lokal forankring af grøn omstilling v. statslig støtte og borgerråd
- Grøn uddannelse i skolerne

(Disse er yderligere beskrevet i kap. 2)

Projektet startede i september 2020 og slutter ultimo 2022, forsinket i starten af den globale pandemi. I Danmark er FETA projektet blevet faciliteret af Teknologirådet.

Imellem september og november 2021 blev 10 fokusgruppeinterviews afholdt med i alt 94 borgere, som på den ene eller anden måde kan komme i klemme i den grønne energiomstilling, eller typisk ikke høres i debatten. Forud for interviewene var en status for dansk klimapolitik opgjort og en rekrutteringsproces. Rekrutteringen foregik primært ved at række ud til forskellige sociale organisationer, gennem sociale medier og borgergrupper. I tabel 1 ses borgernes karakteristika.

Vi brugte semistrukturerede interviewguides til **fokusgruppeinterviewene** som blev afholdt forskellige steder i Danmark for at sikre en stor variation af deltagere. Tematisk fokuserede deltagerne på økonomiske bekymringer, som energiomstillingen og generelt den grønne omstillings potentiale for at begrænse deres privatøkonomi og muligheder indenfor husholdning og transport. Der var meget lidt tiltro til at politikerne kan sikre en socialt retfærdig omstilling, men generelt en anerkendelse af og dedikation til behovet for klimahandling.

Efterfølgende blev 5 fiktive 'personaer' udviklet på basis af på fokusgruppedeltagerne (se bilag 1), for enkelt at formidle deres behov og bekymringer. De blev brugt i den næste fase ved **ekspertmøderne** i begyndelsen af 2022, hvor 10 eksperter fra forskellige fagområder samledes tre gange for at diskutere resultaterne. Eksperterne kom fra universiteter, tænketanke og professionelle organisationer. De diskuterede status-quo for sociale klimatiltag og udviklede på baggrund heraf politiske anbefalinger svarende på behovene og bekymringerne for målgruppen.

De endelige politiske anbefalinger blev samlet i en rapport som basis for **Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling (BRE)**, som blev afholdt i København d. 18. juni 2022. Hovedformålet for dette var at sikre at anbefalingerne repræsenterer de udsatte gruppers egne stemmer. Derfor blev de deltagere borgere fra fokusgruppeinterviewene inviterede til at diskutere, kommentere og prioritere imellem anbefalingerne. Borgerne arbejdede i 3 grupper med et set anbefalinger hver, som efterfølgende blev diskuteret i plenum. Til sidst kunne de rangere og stemme om anbefalingerne, og her røg et par stykker. Der var en livlig atmosfære, og flere var blevet mere interesseret i problematikken end før de havde været med i projektet. Dagen resulterede i de 19 anbefalinger, som dog lignede meget eksperternes.

Borgerne diskuterede retfærdighed og ulighed ift. klimahandling, og det bragte refleksioner som denne frem, som giver stof til eftertanke:

"Jeg synes godt man kan sige at fattige er bedre klimaaktivister end rige, fordi de ikke har råd til at købe mange produkter, men de har ikke råd til at være sunde heller."

- Kvinde, førtidspensionist og beboer i socialt boligbyggeri

1. Overblik over projekt, proces og metode

I det danske FETA projekt interviewede vi 97 borgere fordelt på 10 fokusgruppeinterviews i perioden mellem september og november 2021. Nedenstående tabel giver et overblik over gruppernes karakteristika.

Tabel 1 Karakteristika over de 10 fokusgrupper

Focus Group characteristics	1. Rural settlers ¹	2. Social housing 1	3. Young people	4. Ppl with physical disabilities	5. Ethnic minorities	6. Generally vulnerable 1 ²	7. Elderly	8. Generally vulnerable 2 ³	9. NIMBY ⁴	10. Social housing 2
Total # of participants	6	5	14	9	10	7	9	8	9	17
# Women	4	4	12	8	8	4	7	5	5	10
# Men	2	1	2	1	2	3	2	3	4	7
Average age		57	21	75	36	34	79	48	47	30
Age range		48-66	20-25	52-78	24-54	22-48	67-88	28-64	27-70	18-58
Urban area		x				x		x		x
Peripheral area			x	x	x					
Rural area							x		x	
Quality of public transport		Alright	Sufficient	Poor	Alright	Sufficient	Alright	Poor	Poor	Sufficient
Areas of work		Service	Students	Unemployed	Service	Unemployed	Retired	Retired	Service/agriculture	Service
Average education level		Secondary	Secondary	University	University	Secondary	Secondary	Secondary	Secondary	Secondary
# Receiving social aid		2	2	7	4	5	8	3		6
# living in social housing		5		3	1	1		3		17
# Ethnic minorities					8					9
# > 3 family members in household		1	11		4			1	7	8
# Single parents		2			1	1				6
Low income		x	x			x		x		x
Disability issues				x						

¹ Pilot interview – held online before surveys were developed

² Harsh life/criminal background

³ Are or have been homeless

⁴ People living in close proximity to power plants - windmills (NIMBY Not In My Backyard)

Metode

Projektet har fulgt en metodisk tilgang opdelt i 3 trin:

1. Borgerinddragelse. Det første trin tjente til at indsamle viden om udsatte borgeres behov, bekymringer og holdninger til den grønne omstilling og de generelle adfærdsmæssige forandringer klimatilpasning fordrer. Denne viden blev indsamlet gennem diverse fokusgruppeinterview fordelt over hele landet.
2. Ekspertmøder. På andet trin blev den indsamlede viden analyseret og fortolket af eksperter fra forskellige fagområder (se følgende side) og oversat til politiske anbefalinger til en retfærdig energiomstilling, over tre møder.
3. Borgerkonsultation. På det sidste trin blev borgerne igen inddraget til et Borgerforum for Retfærdig Energiomstilling, hvor de reviderede og prioriterede de forslåede politiske anbefalinger. Dette var for at sikre at anbefalingerne svarede på deres behov. Det resulterede i de 19 anbefalinger som præsenteres i kap. 2.1.

Rekruttering af borgere

For at rekruttere borgere arbejdede vi med en bred vifte af sociale organisationer bl.a. Ældre Sagen, Recovery Bulls, Landdistrikternes Fællesråd, Socialforsorgen Svendborg, Dansk Handicapråd. Samt rekrutterede via sociale medier, civile borgergrupper osv., for at sikre en stor diversitet og spredning i grupperne. I den danske kontekst fandt vi det passende at tiltale målgruppen som 'uhørte stemmer' i den grønne omstilling, snarere end 'sårbare borgere', da det var vores indtryk at borgerne følte sig malplacerede under denne etikette.

Rekrutteringsprocessen var udfordrende da mange borgere i målgruppen ikke havde tid til at deltage, ikke var vant til at blive spurgt om at deltage i sådanne debatter, og ikke tænkte at deres holdning var vigtig. Det var til tider kombineret med en skepsis over vores interesse i dem, eller blot en holdning om at emnet omkring klimapolitik ikke var relevant for dem. Det betød at vi ofte blev mødt med afvisning eller aflysning, hvilket gjorde rekruttering til en kontinuerlig proces igennem projektet. Så snart interviewet var i gang og emnet blev gjort relevant for deltagerne viste det sig at de havde mange holdninger, som selvfølgelig var relevante for os.

Fokusgruppeinterview

Vi rejste rundt i Danmark for at interviewe grupperne over en periode på 3 måneder. Interviewene varede omkring 2 timer, og fulgte en semistruktureret interviewguide som også gav plads til at samtalerne kunne udvikle sig naturligt. Ved slutningen af interviewet modtog deltagerne et gavekort, som vi fandt, var nødvendigt for at ære den tid de havde brugt på det og sikre deltagelsen.

Resultaterne fra interviewene blev dokumenteret i et Facilitator Record Sheet som gav et overblik over de holdninger og debatter som udviklede sig i alle grupperne med citater, ideer, bekymringer, behov og håb. Indholdet blev kodet vha. post-it's og siden kortlagt for at kategorisere temaerne. På baggrund heraf blev en opsamlingsrapport skrevet.

Den blev grundlaget for de 5 'personaer' som blev udviklet (se bilag 1). Disse er 5 arketyper som sammenfatter mange af deltagernes liv, karaktertræk og holdninger. De indeholder hver et citat som repræsenterer en holdning delt af flere deltagere.

Ekspertmøderne

Det forudgående arbejde fødte ind i den næste proces, ekspertmøderne, hvor 10 eksperter fra forskellige fagområder arbejdede på at udvikle politiske anbefalinger for en mere retfærdig grøn omstilling, svarende til deltagernes behov. Dette foregik over 3, 3-timers møder, med følgende eksperter med vidt forskellige baggrunde:

Kirsten Gram-Hansen, Professor Aalborg University
Fokus: energiforbrug i husholdningen

Torsten Hasforth, seniorøkonom i CONCITO – Danmarks Grønne Tænketaank
Fokus: økonomiske og finansielle værktøjer i den grønne omstilling

Charlotte Jensen, adfærdsanalytiker ved Aalborg Universitet
Fokus: bæredygtigt forbrug og vaner i hverdagen

Kenneth Karlsson, leder af Energy Modelling Lab
Fokus: energisystemer og transport

Susanne Krawack, seniorkonsulent i CONCITO – Danmarks Grønne Tænketaank
Fokus: transport og mobilitet

Poul Erik Morthorst, Professor på DTU og medlem af det danske Klimaråd
Fokus: integration af vedvarende energi i det danske energisystem og instrumenter til regulering af energi og miljø

Rikke Næraa, energiplanlægger
Fokus: energisystemer og energieffektivitet

Bent Greve, Professor på Roskilde University
Fokus: fattigdom, velfærd og finansiering heraf, ulighed

Nina Nagskov Jørgensen, forhenværende leder i Naboskab, nu konsulent i Dansk Industri
Fokus: borgerinddragelse, miljøpolitik og cirkulær økonomi

Henrik Jepsen, forhenværende klimapolitisk konsulent i Fagbevægelsens Hovedorganisation, nu leder af Strategi, Organisation og Kommunikation i det danske Klimaråd

Ekspertmøderne fulgte en struktur opdelt i 3 faser: først skabte vi en basis for diskussionen ved at etablere en status quo for de nuværende tiltag i dansk klimapolitik der sigter mod at afbøde social ulighed, så diskuterede vi resultaterne af fokusgruppeinterviewene og de behov vi fandt hos borgerne og siden udviklede vi politiske anbefalinger med det formål at svare på borgernes bekymringer.

Ekspertterne fandt på 26 anbefalinger under 4 temaer:

1. Energiomstilling
2. Forbedringer ift. forbrug i husholdningen
3. Samtænkning på transportområdet
4. Nye fortællinger om det gode klimaliv

I processen brugte vi de 5 personer, hvilket viste sig at være et godt redskab til at sørge for at borgerne forblev præsente hos eksperterne, mens de udviklede anbefalingerne. Pga. den store variation i både eksperternes fagområder, og temaerne samt den begrænsede tid, kunne vi ikke diskutere alle anbefalinger til bunds, men prioriterede alligevel at få så mange med som muligt.

Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling

Efter ekspertmøderne fulgte Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling (BRE). Hovedformålet her var at sikre at anbefalingerne stadig tog udgangspunkt i borgernes bekymringer og repræsenterede dem. Derfor blev de borgere der havde deltaget i fokusgruppeinterviewene inviteret til at diskutere, revidere og prioritere imellem anbefalingerne i det nationale BRE. Rekruttering var igen en udfordring og det viste sig at det ikke ville lykkes at få nok deltagere hvis vi kun inviterede de forhenværende deltagere, så vi åbnede invitationen op for at inkludere nye grupper, og tillod deltagerne at invitere venner med. Vi besluttede også at give deltagerne et gavekort, for at gøre det det værd især for dem som rejste langt for at være med. Vi endte med at have 16 deltagere på forummet, uden dem der ikke dukkede op på dagen. Forummet var en 5 timers arrangement med morgenmad, frokost og kage for at gøre det komfortabelt for deltagerne.

Vi opdelte deltagerne i 3 grupper som hver fik et emne med tilhørende anbefalinger at arbejde med. I gruppearbejde fik de tid til at gå i dybden med anbefalingerne og derefter præsenterede vi de reviderede anbefalinger for resten i plenum for yderligere feedback. Til slut hang vi anbefalingerne op på væggen som plakater, og gav hver deltager 5 blå klistermærker, hvormed de kunne stemme på de anbefalinger de syntes var vigtigst. De kunne vælge at placere alle klistermærkerne på én anbefaling, men vi opfordrede til at fordele dem ud over hvert tema. De måtte placere så mange røde klistermærker de ønskede, på anbefalinger de virkelig ikke støttede. Vha. denne metode kunne vi rangliste og prioritere i anbefalingerne.

2. Resultater

2.1 anbefalinger

I det følgende præsenteres de endelige anbefalinger revideret af deltagerne i Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling (BRE). De fleste blev forandret en smule og et par blev stemt helt ud. De kan ses i kap. 2.2. Anbefalingerne præsenteres under hvert tema i prioriteret rækkefølge så de vigtigste, for deltagerne, kommer først.

1. Energiomstilling

1. Central energiomstillingsplan

Vi anbefaler en central energiomstillingsplan. Staten skal udpege områder, også på deres egne arealer, som er egnede til de fælles løsninger. De fælles løsninger bliver billigere for den enkelte, og det er med til at forebygge energifattigdom.

- BRE: Nogle borgere er bekymrede for om det at lave en central energiomstillingsplan, egentlig bliver billigere for den enkelte. Det er svært at gennemskue konsekvenserne af centralisering, frygt for at det går ud over kommunerne i udkantsdanmark.

2. Borgerinddragelse ved nye Vedvarende Energi anlæg

Vi anbefaler at etableringen af Vedvarende Energianlæg i det åbne land ikke kun tager hensyn til markedsinteresser, men anlægges der hvor de er mest effektive og har en lav påvirkning på lokalmiljøet, både mennesker og natur. Det gøres ved at borgere i kommuner, som vil etablere nye Vedvarende Energianlæg, inddrages tidligt i planlægningsfasen for at kommunerne kan lytte til en eventuel modstand og inddrage lokal viden om fælles løsninger for anlæggenes placering i landskabet.

- Det skal kombineres med et krav om, at energi der produceres lokalt, også kommer de lokale til gode og ikke bare transporteres uden for lokalområdet.
- Vi anbefaler, at der gives større kompensation lokalt til berørte borgere ved etablering af Vedvarende Energianlæg, tilsvarende det økonomiske tab i deres ejendomsværdi.

3. Tilskud til andelskooperativer

Vi anbefaler statslige og kommunale tilskud til lokalt forankrede løsninger som andelskooperativer, eks. fællesejet lokal energiproduktion som vindmølle fællesskaber og fjernvarmeanlæg, der skaber større medejerskab af energiproduktionen. Styrke vedvarende energianlæg i boligforeninger. Vigtigt med modeller der gør at det er økonomisk tilgængeligt for dårligt stillede borgere.

4. Tilskud til renovering

Vi anbefaler, at de dårligst økonomisk stillede 5% skal have statsfinansieret støtte til renovering, hvis de bor i dårlige, energislugende privatejede huse. Specielt i de områder, hvor husenes værdi er så lav, at det ikke er muligt at låne – der er ingen nævneværdig friværdi, eller for de indkomstgrupper hvor det bare er svært at få lov at låne. Dette er i stedet for en varmecheck. Vi anbefaler, at statsstøtten bliver indefrosset som en prioritet i huset og behøver ikke tilfalde nogen, og hvis huset bliver solgt, bliver det sendt tilbage til staten.

Det skal vurderes af en energirådgiver, om det giver mening at renovere. Det kræver, at staten/kommunen får ansvar for et opsøgende arbejde. Det er derfor også støtte til dem, der ikke har overskud til at udfylde formularer og ansøge om tilskud.

5. Energikompensation for lejere

Vi anbefaler, at boliger der har en dårlig energiudnyttelse - under energiklasse D - ikke må udlejes uden en tilsvarende kompensation i lejen.

2. Forbedringer ift. forbrug i husholdningen

1. CO2 mærkning

Vi anbefaler, at staten sætter midler af til Co2 mærkning af produkter, så man på kommunalt, lokalt såvel som på individuelt plan kan få kendskab til klimabelastningerne i produkterne - og bedre mulighed for - at forbruge bæredygtigt.

- Bekymring for om det kommer svage borgere til gode, eller mest er for eliten? Vi måske allerede for mange mærkningsordninger

2. Længere garantier på produkter

Vi anbefaler at sikre en højnet kvalitet og holdbarhed i produkter, ved at kræve at de skal have garantier i 5+ år. Og der skal være mulighed for at få fat i reservedele i mindst 10 år. Denne lovgivning skal komme fra EU niveau. Vi anbefaler ligeledes, at der arbejdes for bedre mulighed for reparationer - både fra professionelle og blandt frivillige.

- BRE: Bekymring ift. om øgede kvalitetskrav gør varerne dyrere og dermed går ud over fattige forbrugere

3. Beskyttelse af forbrugere

Vi anbefaler bedre beskyttelse af forbrugerne ved reklamer for produkter. Vi skal undgå afhængighed, der kan lede til overforbrug især hos børn og unge og øge transparens ift. reklamer og dataindsamling gennem sociale medier.

4. CO2 fra forbrug skal medregnes

Vi anbefaler, at udledninger fra varer, der får klimabelastningerne til at vokse, skal indgå i de danske klimabudgetter. Hvis man indregner de forbrugsbaserede

klimabelastninger i klimamålene, bliver det tydeligt, at det er de rigeste der udleder mest og skal begrænses med beskatning, da det er de rigeste der har det største forbrug. Det giver et mere reelt billede af vores klimabelastninger.

5. Fjerne moms på klimavenlige fødevarer

Vi anbefaler at mindske moms på økologiske og sundere, mindre forarbejdede varer, samtidig med at lægge en CO2 beskatning på kød. Samlet set skal det ikke blive dyrere at handle ind.

3. Samtænkning på transportområdet

1. Billigere kollektiv transport

Vi anbefaler store økonomiske rabatter til den kollektive transport, så flere mennesker kan blive i stand til at transportere sig med bus og tog, samt udbygning af den kollektive transport med flere stop på landet.

2. Bedre togtransport i Europa

Vi anbefaler bedre og billigere togtransport i Europa, med fokus på lange distancer. Dette skal også ses som en kompensation for en eventuel kommende CO2-afgift på fly.

3. Færre biler i byen

Vi anbefaler, at man arbejder på at få bilerne ud af byerne, og venter med at arbejde for færre biler på landet, til der er bedre transport alternativer.

- Det skal bl.a. gøres ved, at man skal betale for de kilometer man kører i byen, hvis man fx kører bestemte steder på bestemte tidspunkter. Det registreres gennem ens GPS. Mennesker med specielle behov ift. arbejdskørsel o. lign. skal undtages.
- Vi anbefaler, at hastigheden på veje ind mod byerne sænkes for at mindske benzin og dieselforbruget samt mindske støjgenerne for dem der bor tæt på - som typisk er i socialt boligbyggeri. Det vil gøre det mindre attraktivt at bruge bilen i byen.
- Flere parkeringspladser udenfor byen som gør det attraktivt at stille bilen og tage toget ind.

4. Samtænkning og deleordninger

Vi anbefaler, at der laves transportplaner, der tænker samspillet mellem cykler, kollektiv trafik og (dele)biler bedre ind og får dem tilpasset lokale behov.

- Det skal være nemmere at køre sammen og have deleordninger med både bil, el- og ladcykler.
- Mere plads til parkering af delebiler, flere handicap pladser og flere pladser til ladcykler, cykler m.m. ved offentlige veje.

- Bedre (gratis) muligheder for at tage cykel med i bus, især på landet.

5. Bedre forhold for mennesker med særlige behov i offentlig transport

Vi anbefaler, at offentlig transport skal være langt mere imødekommende overfor mennesker med særlige behov, både fysiske og psykiske.

- I designprocesser skal hensyn til personer med syns- og funktionsnedsættelser aktivt inkluderes. Eks. hjælp for personer med synshandicap til brug af touchskærme ved billetkøb til offentlig transport og mulighed for at justere i højden på maskiner for folk i kørestol.
- Flere stillekupeer i tog og busser.

5. Nye narrativer om det gode klimaliv

1. Grøn opkvalificering af erhvervsuddannelserne

Vi anbefaler, at erhvervsuddannelserne skal opkvalificeres til at kunne uddanne nye "klimahelte håndværkere" på alle deres uddannelser. Det skal være med til at skabe en ny fortælling om, at hvis du vælger en erhvervsuddannelse, er du med til at gøre en forskel for den grønne omstilling, og således øge søgningen til uddannelserne. Der skal også være mulighed for efteruddannelse af tidligere elever, så de kan arbejde grønnere og måske opnå nye jobmuligheder.

2. Samfundsøkonomien skal udregnes efter det gode bæredygtige liv

Vi anbefaler at vores store nationale husholdningsregnskab (BNP) skal måles på andet end bare økonomisk vækst men også sætter mål for klima, trivsel, social lighed, forurening m.m. Det kan fx gøres gennem Doughnutmodellen.

3. Lokal forankring af grøn omstilling v. statslig støtte og borgerråd

Vi anbefaler, at den grønne omstilling forankres lokalt.

- Kommunerne/staten skal øremærke en pose penge til grøn omstilling ude i lokale fællesskaber, som styrker fælles løsninger, projekter og initiativer. Det skaber forbundethed lokalt, og det styrker medansvar, fællesskab og ansvarsfølelse.
- Vi anbefaler, at man gør det muligt at skabe lokale borgerråd, hvor nye måder at leve på kan diskuteres, så det på sigt kan blive nemmere at hjælpe hinanden med at ændre vaner og tænke mere bæredygtigt. Borgere kompenseres herfor.

4. Grøn uddannelse i skolerne

Vi anbefaler, at børn og unge i folkeskole, gymnasie undervises i klima og grøn omstilling på tværs af fag, så man både kan lære om jordens naturressourcer, lære at udregne CO₂-belastninger, lave klimavenlig mad og reparere ting. Grundlaget for det er bl.a. grundig undervisning af lærerne.

2.2 Resultatet af Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling

Her følger et par af de af eksperternes anbefalinger som blev nedstemt og kasserede på borgerforummet, med tilhørende forklaringer:

1. **Gratis energirådgivning** (under temaet Energiomstilling)

Vi anbefaler at der tilbydes gratis energirådgivning og hjælp til tilskudssøgning, evt. i forbindelse med kontanthjælpsmøder eller lign. således at sårbare grupper får viden om det og gavn af det, og det ikke fortsat blot er de ressourcestærke der få tilskud.

Denne anbefaling blev dårligt modtaget, som værende provokerende. Den blev tolket som værende endnu et krav til sårbare borgere som allerede bliver spurgt om meget og skal forholde sig til meget i fx kontanthjælpssystemet eller andre møder med kommunen - som de mente allerede opsøgte de sårbare borgerne nok. Borgerne forstod ikke fordelene ved denne anbefaling og mente at det ville få folk til at føle sig eksponerede.

2. **Progressiv elafgift** (under temaet Forbedringer ift. forbrug i husholdningen)

Vi anbefaler en progressiv elafgift, dvs. op til et vist punkt har vi billig el og derfra bliver den dyrere. Man forbruger indenfor doughnuten. Det skal handle om at mindske forbruget, så hele systemet bliver kan levere og ikke bliver overbelastet. Det vil begrænse de store el-forbrugere. Fokus på at gøre det nemt og simpelt for forbrugerne at forstå sin elregning. Personer som bruger eldrevne hjælpemidler undtages.

- Faldgruber: Folk der bor alene må ikke straffes (som de ville gøre, hvis der var et bundfradrag) det skal måske i højere grad beregnes efter husholdningens eller hjemmets størrelse.

Denne anbefaling skabte polariserede holdninger, både blandt eksperterne og borgerne. Det var dog i begge grupper små subgrupper med stærke holdninger der dominerede diskussionen. I borgergruppen var der bekymringer om hvorvidt det kunne ramme folk der lejer utætte huse. I ekspertgruppen gik bekymringerne mere på hvordan sådan et system kan implementeres i virkeligheden, og om det overhovedet ville være muligt at lave retfærdige regnemetoder, som ikke blev for komplicerede for alle at forstå. Andre eksperter brændte for ideen, og både blandt borgere og eksperter kunne man godt lide at det er en måde at differentiere økonomisk således at dem der forbruger mest, betaler mest.

3. Taksigelser

Vi vil gerne takke og anerkende alle de mennesker som har været involveret i Fair Energy for All projektet indtil nu. Det indebærer borgerne, både dem der deltog i interviews og dem der deltog i Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling, eller deltog i begge. De har gjort en stor indsats for at forstå og engagere sig i denne vigtige problematik. Det gælder også eksperterne, som har deltaget i møder og her samarbejdet på tværs af fagområder for at oversætte borgernes holdninger til politiske anbefalinger. Til sidst vil vi gerne takke alle de andre der på den ene eller anden måde har guidet os i projektet.

Figur 2 Borgere prioriterer rimellen de politiske anbefalinger til Borgerforummet for Retfærdig Energiomstilling i København, June 2022

4. Bilag

1.1 Personaer

Info

Britta Sørensen

54

I flexjob

Socialt boligbyggeri i
hovedstaden

Enlig mor

”Jeg synes godt man kan sige at fattige er bedre klimaaktivister end rige, fordi de ikke har råd til at købe mange produkter, men de har ikke råd til at være sunde heller.” – citat fra fokusgruppeinterview

Hvad synes hun om den grønne omstilling?

Hun er bekymret for, hvordan klimasituationen vil udvikle sig og påvirke hendes børn og børnebørns fremtid. Bebyggelsen på Amager Fælled har ledt til mere mistro overfor politikerne og deres håndtering af den grønne omstilling.

Hvilke udfordringer har hun i sit daglige liv?

Pengene er små, og det har de altid været i flere generationer i hendes familie. Hun har lært at spinke og spare, især på energien i hjemmet, hvilket betyder at vinteren hurtigt kan blive kold og mørk.

At spare på energien ses først og fremmest som en måde at spare penge op og give luft i økonomien, derfor er de stigende energipriser skræmmende.

Har boet i socialt boligbyggeri i København altid og vægter det lokale enormt højt, og ser det som stedet, hvor forandringer primært skal komme fra. Dette betyder, at hun er EU skeptisk, og ser EU politikere som meget langt væk og korrupte.

Hvad har hun brug for i en mere socialt retfærdig grøn omstilling?

Hun drømmer om lokale bæredygtige energiløsninger, der vil skabe mere luft i økonomien, og gøre hun kan slappe mere af med hendes forbrug. Energiløsningerne kan være delvist finansierede af staten og boligselskabet. Det vigtigste er dog at løsninger ikke fører til huslejstigninger eller kommer som en uforudset udgift, fordi hendes økonomi er skrøbelig.

Info

Mads K. Henriksen

24 år

Arbejdsløs

Ufaglært håndværker

Bor i lejebolig/ungdomsbolig i
større by i ruralt område

” Det kan godt være du vil have jeg skal ændre mig, men så skal du også give mig til den grad jeg kan ændre mig til. Det går ikke at jeg ændrer mig og du bliver ved med at stige tingene [forventninger, krav og prisen på varer] så er jeg sgu ligeglad om det forurener eller ej og så får jeg en stor regning og så tager jeg til kommunen og siger jeg ikke kan betale den og så er det bare det. ”

Hvad synes han om den grønne omstilling?

Klimaforandringer fylder ikke meget i hans liv og tanker, da det stadig er noget der mest ses i fjernsynet og sker andre steder. Den grønne omstilling koges ofte ned til at vi skal stoppe med at bruge sugerør og smide skrald på gaden.

Hvilke udfordringer har han i sit daglige liv?

Han synes, det er kedeligt at bo der, hvor han bor, så bilen er en vigtig livline til at kunne komme rundt og opretholde sociale kontakter og give følelsen af frihed og lidt luksus.

Han lever fra måned til måned og har derfor ikke økonomisk mulighed for at spare op, hvilket begrænser hans mulighed for at tænke i længere baner. Det betyder, at det ofte er de helt nære ting i hverdagen såsom madspild og plastiksugerør vs. papsugerør på McDonalds, der bliver symboler på den grønne omstilling.

Han bor i en ældre billig lejlighed, men den er dårligt isoleret og er dyr i drift. Hvis han havde vidst det fra starten, ville han aldrig have lejet den.

Hvad har han brug for i en mere socialt retfærdig grøn omstilling?

Hans økonomiske og personlige råderum er i forvejen småt, så politiker der får ham til at føle sig endnu mere begrænset på ting, der giver ham tryghed såsom hans bil, og de madretter han kender med kød, kan føre til bitterhed, hvis han føler, det sker over hovedet på ham. Til gengæld er han omstillingsparat, hvis han kan se, det giver mening, og at det giver ham mere frihed og økonomisk råderum.

Info

Anders Christensen

44 år, gift med 2 børn

Arbejder i
industrien/landbruget

Bor i ældre hus på landet
m. 2 biler

"Mere fokus og støtte til de kollektive løsninger. Den fælles fortælling er jo lidt under pres i landdistrikterne, så også for at underbygge den. Og fællesskabsfølelsen er et stort varemærke ude lokalsamfundene, og alt hvad der kan motivere til at forstærke det er kun godt. Flere fluer med få smæk."

Hvad synes han om den grønne omstilling?

Han synes den grønne omstilling er sund fornuft, men synes også at der kun tænkes bæredygtighed på én måde, hvor diskursen lige nu domineres af verdensfjerne politikere og hellige københavnere.

Hvilke udfordringer har han i sit daglige liv?

Han bor i gammelt hus med dårlig isolering og usikkerhed omkring, hvilke opvarmningsløsninger der er bedst. Årtier med besparelser på offentlig transport på landet har gjort at familien har brug for 2 biler til at få hverdagen til hænge sammen. Det har heller ikke gjort det lettere, at arbejdspladserne rykker ind til byerne.

Kommunen har givet tilladelse til at et engelsk firma kan anlægge en stor vindmøllepark tæt på, hvor ham og hans familie bor. Han er nu bange for, at hans hus vil falde i værdi, og de vil ende med at blive forgældede, da de ingen kompensation har fået fra vindmølleselskaberne, da de bor 50 meter væk fra kompensationsgrænsen. Han har altid boet på landet og troet han skulle bo i hans hus for evigt, men er nu bange for de sundhedsmæssige konsekvenser såsom lavfrekvent støj fra vindmøllerne på sin familie. Han føler en stigende bitterhed over at al energien fra vindmøllerne går til København fremfor lokalt, og at de kommunale politikere kun tænker på at tjene penge på vindmøllerne på deres borgeres bekostning.

Hvad har han brug for i en mere socialt retfærdig grøn omstilling?

Han har brug for der laves en samlet overordnet ambitiøs plan både energimæssigt og transportmæssigt, der er logisk og inkluderende for dem, der bor ruralt. Planen skal fungere som en rettesnor, da det skal være op til de lokale miljøer, hvordan de i sidste ende vælger at løse opgaverne, så det passer bedst til dem. Han har set, hvordan lokalt forankrede løsninger med mere ejerskab har været med til at genskabe lokale fællesskaber og styrke den fælles fortælling om livet på landet. Som f.eks. når en hel by går sammen og investerer i et fjernvarmeanlæg med varmepumper, så de kan købe varme til en tredjedel af prisen og ansatte nogen til at passe anlægget og således gøre overgangen fra oliefyr lettere og billigere.

Aida Salez

Kvinde 35

Anden etnisk baggrund end dansk

Gift med 3 små børn

Arbejder som SOSU-assistent ved siden af sprogskole

Bor i forstad tæt på hovedstaden i almen lejebolig.

”Vi bor i alment boligbyggeri, det vil sige, vi har ikke råd til bare at gå ud og investere i ny fryser og køleskabe, selvom vi på sigt kan spare penge på det, og selv om det ville reducere vores Co2 udledning. Så igen, hvis man kunne lave en eller anden form for støtteordning fra offentlig side, så folk kunne udskifte deres gamle el-apparater til nogle nye mere energirigtige, så kunne man komme rigtig rigtig langt men igen har vi det der problem med at der er ikke nogen der vil betale for det, altså.”

Hvad synes hun om den grønne omstilling?

Hun synes det er en rigtig god og vigtig ide, men det fylder ikke meget i hendes hverdag. Når hun tænker på den grønne omstilling, er hendes fokus at vejen frem er teknologiske løsninger, som kan hjælpe os med at beholde vores nuværende levestandard uden for meget reduktion. Løsningerne opfattes dog som dyre og uopnåelige for hende og hendes familie såsom at investere i en elektrisk bil, men hun har tiltro til at staten og EU starter omfattende investeringer og omlægninger.

Hvilke udfordringer har hun i sit daglige liv?

Hendes udfordringer er at få en hverdag til at hænge sammen, hvilket betyder, at det er rart at have adgang til en bil. Derudover er den største udfordring at finde et godt arbejde og etablere et godt liv, for hende og hendes familie.

Hvad har hun brug for i en mere socialt retfærdig grøn omstilling?

Hun er enormt omstillingsparat og nysgerrig, når det kommer til nye digitale teknologiske sci-fi løsninger, men hvis hun skal lave en stor økonomisk investering, skal det give mening både kort og langsigtet, da det vil påvirke hendes økonomi langt ud i fremtiden. Derfor ser hun gerne, at forandringen kommer oppefra.

Hun har brug for, at hun ikke straffes økonomisk for ting, som gør hendes hverdag lettere, som at køre bil eller spise kød i retter fra hendes hjemland og flyve for at besøge hendes familie langt væk.

Solveig Møller

72 år

Ydre forstad på S-togs netværket

Pensionist

Nedsat funktion i benene og bruger
kørestol

Bor i parcelhus

"Jeg synes også det er dyrt og uetisk at bruge så meget [energi] men jeg har brug for det for at eksistere"

Hvad synes hun om den grønne omstilling?

Solveig ser den grønne omstilling som en vigtig og presserende samfundsopgave. Hun mener, at vi burde leve mere som i gamle dage og være mere nøjsomme med vores forbrug både materielt og energimæssigt i hverdagen. Hun er f.eks. god til at bruge alle madresterne i sit køleskab. Hun mener, at ungdommen er forkælet og vant til at blive kørt rundt i stedet for at cykle, og det er, fordi vi har fejlet i vores opdragelse af dem.

Hvilke udfordringer har hun i sit daglige liv?

Hun har behov for en konstant og stabil energiforsyning til at drive hendes hjælpemidler. Hun er bange for at nye energikilder vil skabe flere strømafbrydelser, der vil begrænse hendes mobilitet og i yderste tilfælde være livstruende. Hun er positivt indstillet overfor teknologier, der gør hendes liv lettere og øger hendes mobilitet, men er samtidig betænkelig overfor at nogle teknologier vil føre til mere isolation og fremmedgørelse overfor ældre med handicap, der mangler menneskelig kontakt.

Offentlig transport er en udfordring, på grund af dårligt design, så hun må tage den dyre flextrafik.

Hvad har hun brug for i en mere socialt retfærdig grøn omstilling?

Hun har brug for at, hvis der kommer store teknologiske forandringer, at det går hånd i hånd med nogle sociale politikker, der sørger for at inkludere ældre med handicap, der vil have brug for ekstra støtte til at bruge og forstå det: *"I virkeligheden kan vi jo udnytte at vi er i en sådan fase, hvor vi skal omstille og så kan vi lige så godt omstille til noget, der kan bruges for os alle sammen."*

Hun er også bekymret for folk i det globale syd, der betaler prisen for vores overforbrug og ønsker en mere retfærdig verden.